

Sınıfsal Afetler: Doğal Afetlerin Kentin Sınıfsal Yapısındaki Yeri ve Afetlere Dayanıklı Kentleşme

Anadolu’da ve Dünyada Doğal Afetler

Dünyanın tüm kesimlerinde kentleşme ve yapılaşma beraberinde “doğal afetler” sorununu da getirmiştir. Tarih boyunca insanların yerleşim kurduğu bölgelerde yaşanan deprem, sel, kasırga, toprak kayması, volkan patlaması vb. birçok doğa olayı bu yerleşim bölgelerinde can ve mal kayıplarına yol açmış ve insanlar da doğaya karşı verdikleri hayatta kalma mücadelesinde bu kayıpları önlemek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Tarihe baktığımızda oldukça büyük felaketlere rastlayabiliriz. Eski dönemlere dair kayıtlar eksik ve çok güvenilir olmamalarına rağmen bilinen örneklerin sayısı oldukça fazladır. Milattan sonra 115 yılında dönemin yüksek nüfuslu bölgelerinden olan Antakya’da yaşanan ve büyüklüğü 7.5 olarak tahmin edilen deprem Roma kayıtlarına göre yaklaşık 260 bin ölüme sebep olan deprem ya da tarih boyunca birçok sel felaketiyle yüz yüze gelmiş ve çoğunda binlerce insanın yaşamını yitirdiği Hollanda bu örneklerden bazılarıdır.

20. ve 21. yüzyıllara baktığımızda ise çok daha güvenilir kayıtlara sahip birçok ölümcül doğal afetle karşılaşmak mümkündür:

- 1960 yılında Şili’de yaşana, büyüklükleri 7.3 ve 9.5 arasında değişen ve tarihteki kayıtlı en yüksek büyüklüğe sahip Valdivia depreminin de aralarında bulunduğu depremler silsilesi

- 1931 yılında Çin’de yaşanan ve ölü sayısı tahminleri 4 milyon kişiye kadar varan sel baskınları

-1939 yılından itibaren 1999 Kocaeli ve Düzce depremlerinin de aralarında bulunduğu Kuzey Anadolu Fay Hattında yaşanan 9 büyük deprem

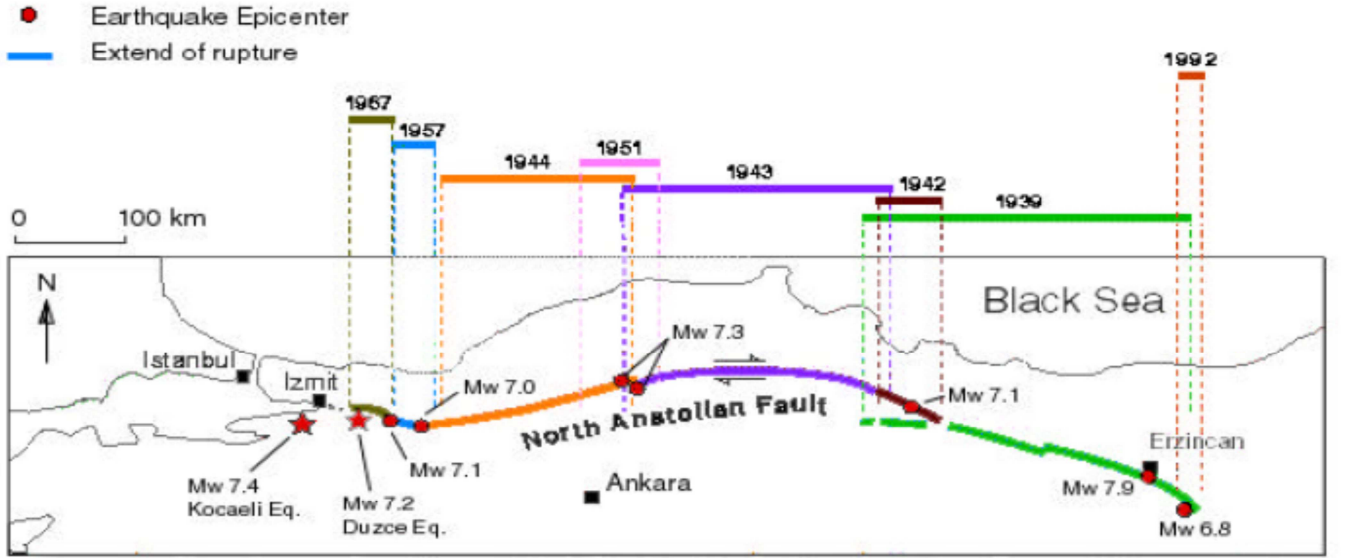
Bu olaylara verilebilecek örneklerdir. Yaşanan afetlerle paralel olarak tarih boyunca bu tip afetlerde yaşanan kayıpları önlemek için bilim ve teknolojiye birçok çalışma yapılmış ve gelişme kaydedilmiş olsa da Kapitalizmle birlikte gelen plansız yerleşme biçimleri toprak kayması, sel, zemin çökmesi, deprem gibi birçok afete karşı önlem alınmasının önünde bir engel teşkil etmiştir. Doğal afetler konusu özellikle 1999’da yaşanan depremler nedeniyle ülkemizde daha çok deprem riski üzerinden tartışılmaktadır. Bu durumda toplumun tamamında korkuya sebep olan bu konuyu daha detaylı incelemek, günümüzde afetlerde yaşanan kayıpların gerçek failinin kim ya da ne olduğunu ortaya koymak, buna dair de çözüm önerilerini tartışmaya açmak bir zorunluluk halindedir.

Afetlerde Yaşanan Can ve Mal Kayıplarının Sınıfsal Niteliği

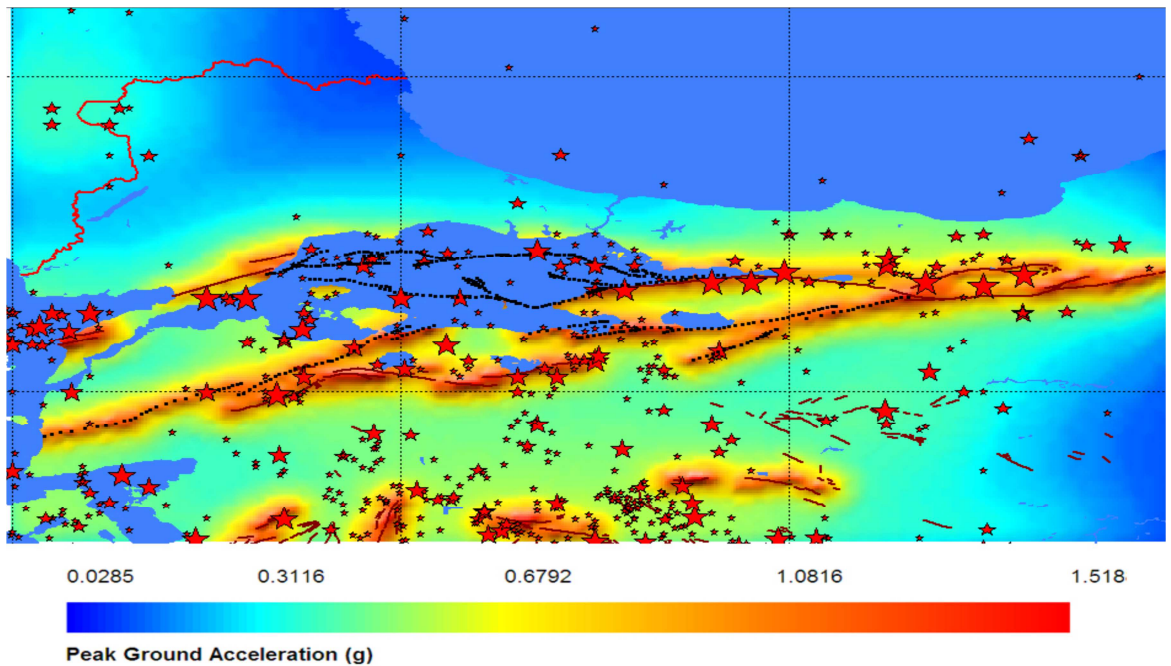
Doğal afetler ve bu afetler sonucu yaşanan can ve mal kaybı toplumun tüm kesimlerini korkutan öğeler olsa da geçmişteki birçok örnek göstermiştir ki doğal afet durumunda yaşanan kayıpların çoğu toplumun yoksul kesimleri tarafından yaşanmıştır. Mike Davis’in işaret ettiği üzere bir gecekondu mahallesinin ilk koşulu kötü bir jeolojidir. Büyük ölçüde gelişen sanayide iş bulmak amacıyla kırdan kente yaşanan göçler sonucu oluşan gecekondu mahalleleri bu göçmen işçiler tarafından yaşadıkları yerden tahliye edilmemek için yapılaşmaya elverişsiz alanlara kurulmuştur. Bu zaman zaman bir heyelan üzerine kurulan bir mahalle şeklinde kendini gösterir, zaman zaman yüksek deprem ya da sel riski taşıyan bölgeler, zaman zaman ise madencilik ya da sanayi gibi faaliyetlerle toprağı ve suyu zehirlenmiş bölgelerdir. Örneğin Brezilya’nın meşhur favelalarını ele alırsak, bu yapıların büyük bir kısmı şiddetli bir yağmurda toprak kayması riski taşıyan alanlarda inşa edilmişlerdir. Ya da Venezüela’nın başkenti Caracas’ta şehir nüfusunun yarısından fazlası deprem ve toprak kayması riski taşıyan yamaçlarda kurulu gecekondularda yaşamaktaydı. Venezüla’nın daha önceki hükümetleri döneminde yoğunlaşan inşaat projeleri sonucunda ise bu yamaçlardaki bitki örtüsü azalmış, bunun sonucunda da bu afetlerin yaşanma riski daha da artmıştır. Emperyalist merkezlerde de durum farklı değildir. 2005 Atlantik Kasırga Mevsiminin en yıkıcı kasırgası olan Katrina sırasında ABD’de yaşamını ya da evlerini yitirenlerin çoğunluğu kasırgaların sıkça yaşandığı bu coğrafyada bu afetlerden korunmak için hemen hemen hiçbir önleme sahip olmayan yoksul kesimlerdir. Uzman coğrafyacı Kenneth Hewitt bu durumu başka örneklerle de genelleyerek geçtiğimiz yüzyılda depremlerin yaklaşık 100 milyon insanın ölümüne neden olduğunu ve bu insanların çoğunluğunun gecekondu mahalleleri, yoksul mahalleler ve yoksul köylerden olduğunu belirtmiştir. Doğal afetlerin neden olduğu kayıpların büyük ölçüde toplumun belli bir kesimini etkilediğini belirtmek için de “sınıfsal deprem” terimini kullanmıştır.

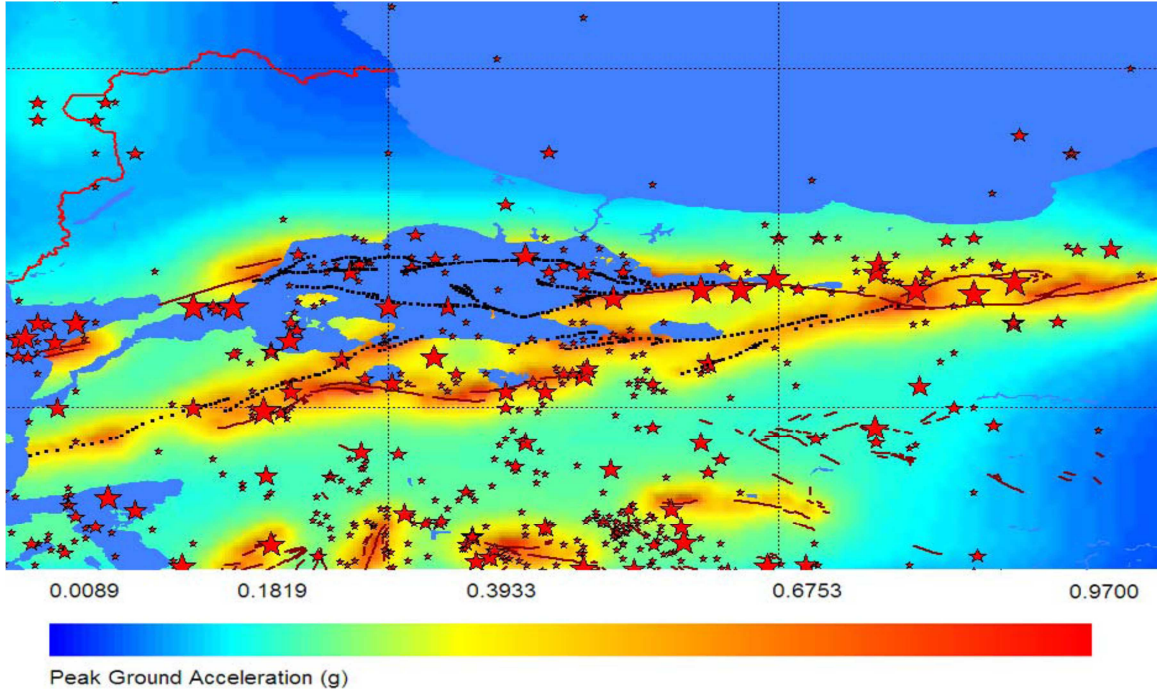
Kendi coğrafyamıza baktığımızda da durum farklı değildir. 1999 yılında yaşanan Düzce ve Kocaeli depremlerinde resmi rakamlara göre toplam 18.243 kişi ölmüş, 74.342 konut ise kullanılamayacak derecede hasar görmüştü. İstanbul’a yaşanan yoğun göçün ardından sanayi alanlarının kentin dışına doğru itilmesiyle yoğun sanayi bölgeleri haline gelmiş bu bölgeler zemin sıvılaşmasına oldukça müsait, genç alüvyonlar üzerine kurulmuştur. Nitekim bu iki depremde yapıların gördüğü hasarlar büyük ölçüde zemin sıvılaşmasından dolayıdır. Bugün birçok alanda Marmara Denizi’nde Kuzey Anadolu Fay Hattının kırılması sonucu yaşanabilecek bir deprem ve bunun İstanbul ve diğer çevre illerde yaratacağı etki tartışılmaktadır.

Kuzey Anadolu Fay Hattı Anadolu ve Avrasya tektonik plakaları arasında yer alan 1500 km uzunluğunda sağ yönlü doğrultulu atımlı bir fay sistemidir ve bu iki plaka arasında yılda yaklaşık 25 mm'lik sağ yönlü kaymaya yol açar. Yukarıda da bahsedildiği üzere Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde son yüzyılda 9 büyük deprem gerçekleşmiştir. Bu depremleri kronolojik bir sıraya koyarak harita üzerinde yerleştirirsek bu depremlerin ilki olan 1939 Erzincan Depremi ile başlayarak biri hariç tüm depremlerin bir öncekine göre merkezinin batıya kaydığını görebiliriz. Adeta yırtılmış bir bez gibi açılan ve depremler yaratarak ilerleyen Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın yarattığı son iki büyük deprem İstanbul'un hemen doğusundaki Kocaeli ve Düzce depremleridir. Batıya doğru ilerleyen bu örüntü ve depremlerin arasında geçen süre bölgenin tektonik özellikleri ve yıllık 25 mm kayma oranıyla uyumludur. Bu doğrultuda yapılan araştırmalara göre bu fay hattının Marmara Bölgesi'ne denk düşen kısmında önümüzdeki 30 yıl içerisinde 7 ya da üzeri büyüklükte bir deprem yaşanma ihtimali %18 hata payı ile birlikte %44'tür (%44±18). 7.4 ve 7.2 büyüklüklerine sahip Kocaeli ve Düzce depremlerinin yarattığı yıkım düşünüldüğünde İstanbul'un yoğun kentleşme olan bölgelerine yakın bir yerde yaşanacak böylesi bir deprem göz ardı edilemeyecek derecede tehlike arz etmektedir.

Böylesi bir deprem hem Marmara Denizi'nde bir Tsunamiye harekete geçireceği gibi hem de depremin yıkıcı etkileri olacaktır. Bu yüzden İstanbul'da en yoğun kentleşmenin var olduğu güney kıyıları Marmara Denizi'nde oluşacak olası bir depremden en çok etkilenecek bölgeler olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki haritalarda önümüzdeki 50 yıl içerisinde gerçekleşme ihtimali %2 ve %10 olan depremlerde oluşacak yanıl zemin ivmelerini görebiliriz. (Yıldızlar geçmişte yaşanan depremlerin merkez üslerini göstermektedir.)

Yaşanacak böylesi bir afette Anadolu'nun en yoğun yerleşim bölgesi olan İstanbul kent merkezinde çok yoğun can ve mal kayıplarının yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bu kayıpların çoğunun ise depreme dayanıklı niteliği olmayan, toprak kaymasına meyilli jeolojiye sahip alanlara kurulmuş gecekondü mahalleleri ile işçilerin ağırlıklı olarak yaşadığı eski teknolojiler ile tasarlanmış mahallelerde yaşanacağı kesindir.

Yaşanan Kayıpların Sebepleri:

Doğal afetler yukarıda olası Marmara Depremi üzerinden anlatıldığı gibi günümüz teknolojisiyle tahmin edilebilir olaylar haline gelmiştir. Kasırgaları tahmin etmek için meteoroloji, depremleri, volkanları tahmin etmek için sismoloji, toprak kaymalarını tahmin etmek için jeoteknik bilim dalları günümüzde çok büyük imkanlarla hareket edebilmektedir. Buna rağmen 2004'te Hint Okyanusu'nda yaşanan deprem ve sonrasındaki tsunamide, 2005'te yaşanan Atlantik Kasırga Sezonu'nda, 2011'de Van Depremi'nde, yine 2011'de Tōhoku, Japonya 'da yaşanan deprem ve sonrasındaki nükleer reaktör faciası ve yakın tarihimizde şahit olduğumuz birçok felakette yaşanan kayıplar teknolojinin sonduğu bu denli geniş imkanların varlığıyla çelişir haldedir. Öyleyse ileride yaşanacak kayıpları engellemek adına, yaşanan bu kayıpların gerçek sebeplerinin üzerine gidilmesi gerekmektedir. Yaşanan bir doğal afetin sonuçlarını belirleyici etkenlerin en önemli ikisi "doğal afetin yaşanma olasılığı ve şiddeti" ve "varolan yapıların ya da alınan önlemlerin niteliği" şeklindedir. Bu iki faktörün de bu konu içerisinde işlenmesi gerekmektedir.

- Plansız ve Riskli Alanlara Yerleşim:

Yukarıda bahsedilen faktörlerin ilki olan "doğal afetin yaşanma olasılığı ve şiddeti" kurulacak yerleşimin üzerine kurulduğu coğrafya ile doğrudan ilişkilidir. Bugün bilim bizlere riskli nitelikteki coğrafyaları ayırt edebilme imkanını sunsa da geçmişte kentlerin ve diğer yerleşim yerlerinin şekillenmesi bu riski göz önünde bulundurmadan, ticari, siyasi ve toplumsal olgulara göre belirlenmiştir. Anadolu'nun en yoğun nüfuslu yerleşim yeri olan ve tarihi boyunca birçok depreme maruz kalmış olan İstanbul'un da böylesine riskli bir coğrafya üzerine kurulması bu sebeptendir. Ancak kent kurulduktan ve gelişmeye başladıktan sonra toplumun bu afetlere maruz kalarak yaşamaya başlaması kentlerin gelişimini doğrudan etkilemiştir. Kentlerin içerisinde doğal afetlere karşı daha korunaklı ve güvenli sayılabilecek yerler zamanla ticari değer kazanmış (bu bölgelerin ticari değer kazanmasında elbet başka unsurlar da önemli etkenlerdir), kentin yoksul kesimleri ise daha az güvenliğe sahip kent çeperlerine itilerek burada yaşamaya mahkum edilmiştir.

Özellikle kapitalizmin gelişimiyle birlikte kırdan kente göçün önemli miktarda artması sonucu gecekondü mahalleleri bu bölgelere kurulmaya başlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bir gecekondü mahallesinin ilk koşulu kötü bir jeolojidir. Jeremy Seabrook kitabında Dakka'da karşılaştığı bir gecekondü mahallesinden yola çıkarak bu mahalleleri "erozyon, hortum, sel, kıtlık veya daha yeni bir güvensizlik kaynağı olan kalkınmadan dolayı yerlerinden olmuş insanların sığınağı" şeklinde tarif eder ve bu arazileri "şehirdeki artan arazi değerlerinden korunma" alanları olarak göstermektedir. Şehrin merkezinde hızla artan gayrimenkul ve yaşam maliyetlerini karşılayamayan kesimler kentin çeperlerindeki bu alanlara mecbur bırakılırlar. Ayrıca burjuva sınıfı açısından değer teşkil edebilecek nispeten güvenli yerlerde mahallelerini kurmaları da onları devlet tarafından zorla tahliye edilerek evlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durumda gecekondü mahallelerinin afetler açısından yüksek risk taşıyan, kötü bir jeolojiye sahip, meta olarak değer teşkil etmeyecek alanlara kurulması gerekmektedir. Böylece

yoksul kesimler kent merkezinin yüksek fiyatları ve tahliye riski karşısında güvende olabilmek adına can güvenliklerini tehlikeye atmış olurlar.

Aynı zamanda kapitalizmin getirdiği yüksek kentleşme hızı ile süratle büyüyen metropol kentler, bu kentlerde burjuvazi için yeni yaşam ve rant alanları açmak adına oldukça plansız bir kentleşmeyi ve bilimsellikten uzak, rüşvete ve ranta dayalı bir inşaat sektörünü birlikte getirmiştir. Kapitalizmin neo-liberal dönemi ile birlikte yüzünü sanayi üretiminden, ranta dayalı inşaat sektörüne dönmesi ise bu süreci son derece hızlandırmıştır. Kent merkezleri toplumsal rolünden arındırılarak iş ve alışveriş odakları olarak tasarlanan büyük şantiyeler haline getirilmiştir. Bu durumda burjuva sınıfın yaşaması için inşa edilen yüksek fiyatlı rezidansların, günlük ihtiyaçlarını ve ticari ilişkilerini karşılamaları için inşa edilen yolların, AVM'lerin, iş merkezlerinin inşa edilebilmesi için kent merkezlerinde işçi sınıfının barındırılması, burjuvazi açısından olanaksızdır. Burjuva sınıfın kent merkezinde arazi kapmak için birbiriyle yarışması, işçi sınıfını zamanla bu merkezlerden kovarak kendi yaşam alanı haline getirmesi ise beraberinde kentsel dönüşüm ve soylulaştırma gibi projeleri getirmiştir. Bu projeler ile önceden işçi mahallesi niteliği taşıyan bölgeler kentsel dönüşüm alanları ilan edilerek yeni rant alanları ilan edilmiş, soylulaştırma ile birlikte bir kimliksizleştirme politikası yürütülerek bu mahalleler işçi mahallesi kimliklerinden tamamen arındırılmış ve işçilerin barınamayacağı pahalı yaşam alanları haline almışlardır. Bu sürecin sonucunda önceden bu mahallelerde yaşam süren insanlar işe ya da kentin daha dış çeperlerinde gecekondular kurmaya, ya da bizim bölgemizde TOKİ ile cisimleşen, tüm toplumsal dinamiklerini yok eden ve mali olarak da onları uzun süre barındırmayacak beton bloklarda yaşamaya mahkum edilmiştir. Böylece yaşadığı mahalleden tahliye edilen yoksul kesimler, çareyi yaşamları pahasına yüksek afet riski olan alanlara yerleşmekte bulmuştur.

Benzer bir şekilde sanayi de burjuva sınıfın yaşam alanı haline gelen kent merkezlerinden uzaklaştırılmış, dolayısıyla sanayide çalışan işçi kesimlerin yerleşimleri de bu yeni sanayi bölgelerinin çevresinde şekillenmiştir. Bölgemizde Kocaeli örneği bunun için oldukça iyi bir örnektir. İstanbul'un 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarı ile kırdan kente göçler nedeniyle hızla büyümesi sonucu sanayi bölgesi kentin dışına itilerek bu bölgelere kurulmuştur. Kocaeli, Adapazarı, Yalova gibi illerin kıyı şeritlerindeki sanayi bölgeleri ve yerleşim alanları büyük ölçüde dere yataklarında bulunan alüvyal ovalar üzerine kurulu, zemin sıvılaşmasına oldukça müsait tehlikeli zeminler üzerine kurulmuştur. Nitekim 17 Ağustos'ta Gölcük merkezli, 12 Kasım'da Düzce merkezli yaşanan iki depremde en fazla can ve mal kaybı üstyapıda her hangi bir sorun olmamasına rağmen zemin sıvılaşması sonucu binaların devrilmesi sonucu yaşanmıştır. Doğal afetler nitelikli bir şekilde göz önünde bulundurularak yapılacak bir yerleşim planında böylesi bir zemin üzerine bir yerleşim kurulmaması, kurulması zorunlu ise bile gerekli önlemler alınarak kurulması gerekmektedir. Deprem riskinin bu denli yüksek olduğu, zeminin ise olası bir depremde son derece yüksek tehlike oluşturduğu böylesi bir coğrafyada bu denli yoğun yerleşim alanlarının varlığı binlerce insanın ölümüne, daha da fazlasının evsiz kalmasına sebep olmuştur.

Kocaeli Depreminde Zemin Sıvılaşması Sonucu Devrilen Bir Bina

-Teknolojinin Örgütlenişi ve Teknoloji’de Mülkiyet Sorunu:

Bahsedilen faktörlerin ikincisi olan “varolan yapıların ya da alınan önlemlerin niteliği” kısmına gelelim. Yukarıda da bahsedildiği üzere bugün bilim doğal afetlerin tahmini ve afetlere karşı alınacak önlemler konusunda epey yol almıştır. Bir eğitimde heyelan yaşanmasını, depremde binanın yıkılmasını, zeminin sıvılaşmasını önleyecek, bir fırtınayı önceden haber alarak tahliye çalışmalarını başlatabilecek teknolojiler mevcuttur. Hatta afet yaşandıktan sonra anında hızlı bir şekilde yaşanan mal kayıplarını yeniden inşa edecek, arama kurtarma çalışmalarını etkili bir şekilde yürütmek de oldukça mümkün. Öyleyse neden hala doğal afetlerde kötü talih, kader, fitrat vb. şeylerle açıklanamayacak boyutta, aslında çok kolay önlenebilir olan ölümler, yaralanmalar, mal kayıpları yaşanıyor?

Bu durum bugünkü insan toplumuna egemen olan sistemde teknolojinin örgütlenişiyle doğrudan alakalıdır. Teknoloji bizlere bu kayıpları engelleyebilecek imkanları aslında sunuyor olsa da kapitalist sistemden dolayı bugün bilim, bilgi ve teknoloji özel mülkiyetin zincirleri içerisinde. Her zaman maksimum kâr arayışını gözetken bu sistemde diğer herşey gibi teknoloji de bu amaçla örgütlenmiştir. Fabrikalarda teknoloji işçiyi mümkün olduğu kadar sömürebilmek üzerine örgütlendiği gibi benzer şekilde afetlerde yaşanacak kayıpları önleyecek teknoloji de bu amaca hizmet etmektedir. Bu durumu biraz daha açmak gerekmektedir.

1- Bugün doğal afetlerde özellikle depremde, afetin kendisinin değil, afetin yıktığı yapıların insanları öldürdüğünü söyleyebiliriz. Sonuçta can alan yerin sallanması değil, tonlarca ağırlıktaki beton kütlelerin insanların üzerine çökmesidir. Bu yapıların yapım sürecinin ise nasıl olduğunu inceleyelim. Kabaca bahsedecek olursak bu sürecin birden fazla metodu mevcut olsa da genelde şu şekilde işlemektedir:

-İşveren, yani mülk sahibi (ya da birçok durumda devlet), sahip olduğu arazi üzerine inşa edilecek bir yapının projesini kendisi için çalıştırdığı mimar ve mühendislerle tasarlatır. Henüz gerçeğe dönüşmemiş bu tasarım mühendis tarafından yapının inşa edileceği bölgede yaşanması olası afetlere karşı ayakta kalabilmesi için tasarlanmış olmalıdır. Nitekim bu aşamada mühendis ya da mimar mülk sahibi olan işverenin istekleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır. Depreme ya da başka bir afete yapıyı dayanıklı hale getirmek, binanın son maliyetinde işverenin cebinden çıkacak parayı arttırmakta, doğal olarak elde edeceği kârı azaltmaktadır. Birçok projenin mevcut haliyle eksik ve yetersiz olan deprem şartnamesine dahi uymayacak şekilde proje aşamasından geçtiği ve rüşvetler sonucu belediyeler tarafından kabul edildiği bilinmektedir. Zirâ sistemin çürümüşlüğü burada hem tasarım aşamasını, hem denetleme aşamasını etkilemektedir.

- Sonrasında işveren yapının fiilen yapılması işinde bir müteahhidi görevlendirir ya da müteahhitlik görevini de kendisi üstlenir. Bu müteahhit kendi altında aldığı ya da teşron şirketler yoluyla altında çalıştırdığı işçi, mimar ve mühendislerle hazırlanan projeyi hayata geçirmekle yükümlüdür. Müteahhitin bu durumda ücretini işverenden almasının birkaç farklı yolu vardır. Bunlardan en sık kullanılanlarından biri de işverenin bir maliyet belirleyerek bu miktarı müteahhite vermesi, müteahhitin ise yapıyı tamamladıktan sonra bu ücretin üzerine kalan miktarı kendi ücreti olarak alması şeklindedir. Buradan görebiliriz ki her daim cebine girecek paranın miktarıyla ilgilenecek olan müteahhitin çıkarı, binanın yapım maliyetinin düşürülmesi şeklindedir. Böylesi bir durumda müteahhitin maliyeti kısacağı ilk yerler işçi ücretleri, iş güvenliği ve malzeme miktarı ve kalitesi olacaktır. İlk ikisi kapitalizmin en bilinen günahlarından olan işçi sömürüsü ve iş cinayetinin öncüleriyken diğerleri yani malzeme miktarı ve kalitesinde düşüşe gidilmesi, başka bir tür cinayeti incelemektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri 2011 Van Depremi’nde Erciş’te yıkılarak enkazından 20 cesedin çıkarıldığı Sevgi Apartmanıdır. Bu örnekte ilk aşamada bahsedilen proje bile doğru dürüst yapılmamış, apartman hiçbir teknik bilgi altyapısı ve projelendirme olmadan yapılmış, bu sebeple de depremde tuzla buz olmuştur. Sevgi apartmanının müteahhiti Salih Ölmez, Erciş’in vergi rekortmenidir.

Bu sürecin tamamlanması sonucu inşa edilen yapı, piyasaya sürülmekte ya da işverenin devlet olduğu durumlarda kamunun ya da bir devlet kurumunun kullanımına açılmaktadır. Bir gayrimenkulün fiyatlarını belirleyenler arasında afetlere dayanıklı olup olmadığı yoktur. Zira bu konuda şartname mevcuttur ve o yapının projesi yerel belediye tarafından o yerelin afet şartlarına uygun olduğu yönünde onanmıştır. Yalnız birçok yapıda olduğu üzere bu yapıda da muhtemelen ya eksik bir proje rüşvet yoluyla onay almış ya da yapım aşamasında müteahhit tarafından maliyeti kısmak amacıyla planlanan niteliklere sahip olamamış olabilir. Bu durumda teknoloji burada işverenin ya da müteahhitin işe aldığı mühendis ve mimarlar aracılığıyla özel mülkiyet altındadır ve yapıyı kullanacak insanların değil mülk sahibi ve müteahhitin çıkarlarına hizmet edecek doğrultuda çalışmak zorundadır. Teknoloji, insanlığın ve toplumun yararına değil, maksimum kâr amacına göre örgütlenmiştir.

2- Yukarıda bahsedilen şaibeli süreç bugün birçok yerde yaşansa da bulunduğu coğrafyada başına gelebilecek her türlü afeti göğüsleyebilecek, yıllarca ayakta kalacak yapılar inşa etmek de bugün mümkündür ve yapılmaktadır da. Projesinden inşasına kadar her şeyiyle dört dörtlük inşa edilen yapılar elbet vardır. Ancak bu yapılar için hem afetler açısından elverişli coğrafyalar seçilir (bu bölgelerden yoksul kesimlerin kovulduğundan bahsetmiştik) hem de bu önlemlerin alınması maliyeti oldukça arttıran öğelerdir. Bugün her dair deprem tehlikesi altında olan Los Angeles, San Francisco, Tokyo gibi emperyalist merkezlerin metropol kentlerinde, o bölgede oluşabilecek herhangi bir depreme dayanıklı yüzlerce metre yükseklikte gökdelenler, lüks villalar, rezidanslar yükselmektedir. Bu durum elbette Anadolu için de geçerlidir. Ancak hem bu sözde gelişmiş emperyalist merkezlerde hem de Anadolu’da halkın büyük bir çoğunluğu bu heybetli yapılarda yaşayabilecek, onlara sahip olabilecek, onların güvenliği altına girebilecek mali duruma sahip olmanın yanına bile yaklaşamamaktadır. Bu durumda afetlerde insanların hayatını kurtaracak teknolojiler var olmasına rağmen, bu teknolojiler burjuvazinin özel mülkiyeti altındadır ve işçi ve emekçi kesimlerin kullanımına açık değildir. Bu durumdan bir çıkarı olmadığı müddetçe bu teknolojinin kullanımını işçi ve emekçilere bahsetmeyecek olan burjuvazi için, bu afetlerde ölümler, yaralanmalar, evsizlik işçi ve emekçilere revadır, onların fitratında vardır.

Bu durumda aslında şöyle bir sonuca varabiliriz ki, doğal afetlerde yaşanan ve aslında engellenebilecek olan ölümler, yaralanmalar, mal kayıpları bunları önleyecek teknolojilerin örgütlenişi ve üzerlerinde özel mülkiyet sorunundan ötürü halen yaşanmaktadır. Bu gibi olaylarda devlet her daim, burjuva medya, kolluk kuvvetleri, din adamları gibi tüm ideolojik ve fiziksel zor aygıtlarını göreve sokarak olayı bir trajedi gibi gösterme, dayanışma mesajları verme, yas ilan etme, bölgede canını, malını, mülkünü yitiren halkın isyan etmemesi için de onları zorla bastırma yolunu kullanarak olayın gerçek faillerini gizli tutmaya çalışacaktır. Bu durumda söyleyebiliriz ki işçi cinayetleri ile afetlerde yaşanan ölümlerin hem oluş biçimleri hem de karşısında burjuvazinin aldığı tutum gereği çok büyük benzerlikler göstermektedir. 2014’te Soma’da nasıl bir katliam yaşandıysa benzer katliamlar 1999’da Kocaeli ve Düzce’de, 2011’de ise Van’da yaşanmıştır.

Mevcut Sistemin “Çözümleri”

Ölüm kalım meselesi yaratan bir krizle karşı karşıyayız. Birçok alanda olduğu gibi bu alanda da kapitalizmin sözde çözümleri krizin üzerinden kâr etme çabasıyla krizi daha da derinleştirmekten öteye gidemiyor. Mesela kapitalizm eğitim sorunu olduğunda çözümünü özel okullarla, dersanelerle sağlamaya çalışarak eğitimde gelir farkının yarattığı uçurumu daha da derinleştirir ve bu sorun üzerinden kâr elde eder. Ya da enerji sorununda A+ beyaz eşyalar üreterek bunları piyasaya sürer, tüketimi ve sanayi üretimini ihtiyaç sınırlarını aşarak artırır ve enerji krizini daha da derinleştirir. Doğal afetler sorununda da benzer bir durumla karşı karşıyayız. Yukarıda doğal afetlere benzerliğine değinilen işçi cinayetleri örneğinde de olduğu üzere Soma’daki katliamı bahane ederek tüm işçileri taşeronlaştırmaya ynelik yasa tasarısının adımları atılır. Doğal afetler konusunda da kapitalist sistem benzer “çözümler” ile karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu’da ve başta sömürge ülkeler olmak üzere birçok yerde bu sözde çözümlerden en bilineni ve en yoğun uygulananı da kentsel dönüşüm süreçleridir. Anadolu’da özellikle 99 depremlerinden sonra toplumda depreme karşı artan kaygıyı kullanarak burjuvazi yasalar geliştirmiş ve işçi ve emekçileri kent merkezlerinden sürebilmek için deprem riskini bahane etmiştir. Aslı kimliksizleştirme olan soylulaştırma projelerini “riskli alan” olarak tabir edilen bölgelerde kolayca yürürlüğe sokabilmiş ve işçi mahallelerinin dokularını tamamen yok ederek, orada yaşayan kesimi yaşadıkları yerden sürmüştür. Bu insanlar çoğu durumda TOKİ’nin inşa ettiği konutlarda eskiden yaşadıkları tüm toplumsal dinamiklerden uzak, aidatını, yaşam ücretini karşılayamayacakları beton bloklarda yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Böylece önce yaşadıkları alandan tahliye edilmiş, ardından yeni yerleştirildikleri yerlerde gerek maliyetler gerek toplumsal sebeplerden ötürü barınamayarak yeniden tahliye olmuş ve tahliye olma risklerinin daha az olduğu riskli afet bölgelerine yerleşmişlerdir.

Burjuvazinin bu kentsel dönüşüm ve sürgün süreçlerinde asıl amacının afet riskine karşı önlem almak olmadığı, bu konuda samimiysiz olduğu da kentsel dönüşümüne dair söylemlerinde oldukça aşıkardır. İstanbul’da Ayazma örneğinde görüldüğü gibi kentin burjuvazileşen kesimlerinde “görüntüyü bozan” bir gecekondu mahallesi olması onlar açısından bir görüntü kirliliği yaratmaktadır. Eski Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar’ın 2008 senesinde “*Kentin prestijini arttıracak özel proje alanları olarak geliştirilmesini sağlamak ve prestij projelerine yer açabilmek için gecekondu alanları boşaltılacak*” şeklindeki ifadesi bunu göstermektedir. Ya da işçi mahallelerinde oluşan mahalle örgütlenmeleri, devrimci kurumların buralarda güç sahibi olması, hem yeni rant alanları açabilmek hem de kendileri için tehlike arz eden burada oluşan toplumsal dinamiği ortadan kaldırmak için kentsel dönüşüm projeleri bire birdir. Kentsel dönüşüm planlarını buralarda uygulayabilmek adına uyuşturucu, fuhuş vb. çetelerin bu alanlara sokulması, deprem açısından riskli afet bölgesi ilan edilmesi gibi bahanelerle bu alanlar işçi kimliğinden arındırılarak kimliksizleştirilmek, burjuvazileştirilmek istenmektedir. Yine Erdoğan Bayraktar bu alanları “*Terörün, uyuşturucunun, devlete çarpık bakmanın, psikolojik olumsuzlukların merkezi*” olarak ifade etmiştir. Yani anlaşılacağı üzere burjuvazinin afetler konusundaki gündemi yaşanacak olası kayıpları önlemekten ziyade, toplumda bu konuda oluşan duyarlılığı

kullanarak kâr elde etmek, yeni rant alanları elde etmektir. Yani deprem bahane edilerek Prof. Arif Hasan'ın deyişiyle “*Arazinin arsızca metalaştığı*” bir durum oluşturulmuştur.

Burjuvazinin bu duyarlılıklar üzerinden kâr elde etme yollarından diğeri de sigorta sektörüdür. Bankaların ve tekellerin büyük ölçüde yer aldığı bu sektör insanlara oluşacak bir afete karşı maddi güvence hissini pazarlamaktadır. 99 depreminden sonra zorunlu hale getirilen deprem sigortası ile de bu sektör devlet eliyle beslenmiştir. Bu noktada da sunulan çözümün sadece maddi bir dayanaktan ibaret olduğu, yaşanacak can kayıplarını hiçbir şekilde önleyemeyeceği görülmektedir.

Burjuvazinin bu çözümlerini topluma kabul ettirebilmesinin en büyük araçlarından biri ise medyanın rolüdür. Burjuva medyada kentsel dönüşümler ballandırılarak anlatılmakta, depremle ilgili jitatif reklamlarla toplumun acıma ve korku hislerinin üzerine gidilerek propaganda yapılmakta, deprem sigortası teşvik edilmektedir.

Sınıfsız Bir Toplumdan Bakarak Üretililecek Çözümler

Yukarıda da bahsedildiği üzere kapitalist sistemin çözümleri krizi derinleştirmekten, krizin üzerinden kâr etmekten, bazı durumlarda ise kısa vadeli geçici çözümler üretmekten öteye geçememektedir. Sınıflı toplumlarda her daim bir yöneten ve yönetilen, ezen ve ezilen, ayak ve baş ilişkisi sürececeğini düşünürsek, bu afetlerde yaşanacak kayıpları önlemenin yolunun sınıfsız bir toplumdan, yani komünizmden geçtiği aşikardır.

Yukarıda bahsedilen iki faktör (“doğal afetin yaşanma olasılığı ve şiddeti” ve “varolan yapıların ya da alınan önlemlerin niteliği”) ilki bugünkü teknolojilerle insan kontrolünde olmayan bir faktördür. Ancak bu faktör, yani yapılaşmanın olacağı alandaki afet riski bugünkü teknolojiyle büyük ölçüde önceden bilinebilir bir durumdur. Yapılaşmada rant ve kâr odakları seçimlerden daha çok insan ihtiyacına yönelik kararlar alınması, yapıların nerede yapılacağını buna göre belirlenmesi, riskli bölgelerde yapılaşma yapılması gibi bir durumu ortadan kaldıracaktır. Nitekim arazi fiyatları, ulaşılabilirlik sorunu, kontrolsüz bir inşaat sektörü gibi olgular yerlerini kamusal araziler, ulaşım ve yapılaşmada merkezi planlamaya bıraktığında afet riski olan bir bölgede yapılaşmak için ortada hiçbir sebep kalmayacaktır. Sınıfsız bir toplumun varlığıyla kent-kır ilişkisinin çözülmesi ve kentteki sınıfsal farklılıkların ortadan kalkmasıyla da insanların yaşam alanlarından sürülerek evlerini riskli bölgelere kurma zorunluluğu da ortadan kalkacaktır.

Bu faktörlerden ikincisi ve buradaki teknolojinin örgütlenişi konusu büyük bir önem taşımaktadır. Var olan teknolojilerin üzerindeki mülkiyet sorununun ortadan kalkması, bu teknolojilerin toplumun tamamının kullanımına açılması bu afetlerde yaşanacak kayıpların oldukça büyük ölçüde önüne geçecektir. Özellikle yukarıda teknolojinin örgütlenişi konusunda bahsedildiği şekilde kârı arttırmak amaçlı yapılan yapının niteliğini azaltıcı yönde müdahaleler, kâr amacının anlamsızlaştığı bir toplumda son derece mantıksız hale gelecektir. Yani teknolojinin maksimum kâr arayışına değil, insanlık yararına örgütlenmesi afetlerde yaşanan binlerce can kaybının önüne geçecektir. Sınıfsız toplumda bilimin de özgürleşmesi ile birlikte bu yapıları tasarlayan mühendisler ve mimarların görevi, patronlarının inşa edebilmesi üzere projeler üretmekten toplumun gerçekten ihtiyacı olan projeleri üretmek olacaktır. Kapitalist sistemde mühendis çeşitli şekillerde tanımlanmıştır ve bu tanımlar ABD’li inşaat mühendisi Arthur Mellen Wellington’ın “*Beceriksiz birinin iki dolara kötü yaptığı bir şeyi bir dolara iyi yapma sanatıdır.*” tanımını da içermektedir. Görüldüğü üzere kapitalist sistem bir mühendisi ya da mimarı ucuza iyi proje üretecek insan olarak görmektedir. Zira bugün birçok inşaat firmasının bir mühendis ya da mimarda aradığı özellikler de bunlardır. Oysa sınıfsız bir toplumda insanların yaşadığı ve günlük hayatlarında kullandıkları yapıları, kentlerin altyapılarını, üretim araçlarını ve insanın doğaya müdahale alanlarının birçoğunu tasarlayacak olan mühendis ve mimarların görevi bilimi ve tekniği toplumun ve doğanın çıkarlarını gözeterek kullanarak ve geliştirerek insan hayatını kolaylaştırmak olacaktır.

Komünizmin bu konuda yine avantajlı olacağı durum ise toplumun örgütlülüğü konusudur. Bugün bir afet senaryosunda sınırlı sayıda gönüllü tarafından sınırlı koordinasyonla yürütülen arama ve kurtarma çalışmaları afetten sonra daha fazla kayıp olmasını önleme yönünden son derece kritiktir. Komünist bir toplum sosyalizm sürecinin sonrasında her köşesine kadar örgütlenmiş bir toplum olacağından bu arama ve kurtarma çalışmalarının yürütülmesi çok daha mümkün hale gelmektedir. Doğal afetler konusunda sınıfsız bir toplumun avantajının daha net görülmesi için sosyalist bir devlete sahip olan Küba’nın 2005 Wilma kasırgasında verdiği sınav incelenebilir.

2005’te yaşanan Atlantik Kasırga Mevsiminin en büyük fırtınalarından biri olan Wilma Kasırgası Ekim ayında Küba’nın batı sahillerini vurmuştur. Bu kasırganın yaratacağı yıkım önceden tahmin edilerek hızlı ve örgütlü bir şekilde kasırganın vuracağı batı sahilindeki dört bölgede tahliye çalışmaları başlatılmıştır. Resmi rakamlara göre 607.500 kişi (70.300 kişi sığınaklara, 537.200 kişi ailelerinin ve yakınlarının yanına) ve 413.850 hayvan tahliye edilmiştir. Tahliye ve sonrasındaki sığınma, yeniden yapım çalışmalarında 103.000 kişilik örgütlü bir gönüllüler birliği görev almıştır. Yapılan planlı tahliyeler, insan yaşamını ön planda tutan tutum ve sonrasındaki yeniden inşa çalışmaları sonucu Küba’da hiç ölüm yaşanmamış, 24 Ekim’de yani kasırga Küba’yı vurduktan bir hafta sonra sular altında kalan başkent Havana’da çocukları okula geri başlamış, elektrik geri gelmiş ve sokaklar temizlenmeye başlanmış durumdaydı. Kasırganın vurduğu diğer ülkeler olan ABD ve Meksika’da yaşanan afet sonrası bölgedeki halkın isyan etmesini engellemek üzere devlet askeri birlikler konuşlandırmış, herhangi bir afet planının olmaması

sonucu can ve mal kayıpları yaşanmış, kasırga sonrasında ise dükkan yağmalama gibi olaylar meydana gelmişti. Küba’da kasırganın önceden tahmin edilerek tahliyelerin örgütlenmesinde büyük rol oynamış olan meteorolojist Jose Rubiera durumla ilgili “Burada kesinlikle doğaçlamaya yer yok. Küba’nın kasırgalara karşı bir planı var, ABD’nin ise böyle bir planı yok. Herkesin konu hakkında sansasyona yer bırakmadan bilgilendirilmesi çok önemlidir.” demişti.

Yukarıda bahsedilenler ve Küba örneğinin ışığında doğal afetlerde yaşanan kayıpların sorumluluğunun sistemin kendisi olduğu ve çözümünün ise ancak sınıfsız bir toplumda mümkün olacağı görülmektedir. Bugün kent mücadeleleri “nasıl bir kent istiyoruz?” sorusunu yanıtlamakla karşı karşıyadır. Elbette bugünden kesin cevaplar vermek oldukça zordur. Bu cevap sınıfsız bir topluma doğru adım adım yürüdüğümüz süreç içerisinde şekillenecek ve netleşecektir. Ancak bugünden arazinin metalaşmadığı, kentleşmenin ranta değil insan ihtiyacına göre şekillendiği kentler, insan yararına örgütlenmiş bir teknolojinin, insan yaşamına her şeyden çok önem veren örgütlü bir toplumun varlığı, vereceğimiz mücadelenin talepleri arasında olmalıdır. İşçi sınıfını her büyük afette binlerle öldüren, madenlerde göçük altında bırakan, gökdelen inşaatlarında öldüren bir sistemde böylesine derin bir sorunun çözümü yoktur. İnsanca bi yaşam, katliamların, cinayetlerin olmadığı bir dünya için bugün tek çözüm sınıfsız bir topluma doğru gidecek olan sosyalist bir devrimden geçmektedir. Bu süreçte de vereceğimiz en büyük mücadelelerden olacak kent mücadelesinin talepleri bugünden tartışılmalı, çözümler üretilmelidir.

KAYNAKÇA:

1. Hewitt, K. (1997). *Regions of risk: A geographical introduction to disasters*. Harlow.
2. Perkins, J. B., Harrald, J. R., & Renda-Tanali, I. Association of Bay Area Governments, (2002). *1999 kocaeli and düzce, turkey earthquakes - lessons for local governments on hazard mitigation strategies and human needs response planning* (P02001EQK).
3. Davis, M. (2010). *Gecekondu gezegeni*. Metis Yayınları.
4. *Hurricane wilma exacts losses of 704 million dollars: Cuban governmen*. (2005, November 28). Retrieved from <http://reliefweb.int/report/cuba/hurricane-wilma-exacts-losses-704-million-dollars-cuban-government>
5. Whitney, W. T. (2005, November 5). *Hurricane wilma hits cuba but no one dies*. Retrieved from <http://www.peoplesworld.org/hurricane-wilma-hits-cuba-but-no-one-dies/>
6. *Fidel castro: Küba farkını bir kez daha ispatladı*. (2005, October 25). Retrieved from http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=304
7. Uzunçarşısı Baysal, C. (2012, August 14). Kentsel Dönüşüm Söyleminin Gizlediği Gerçekler. . Retrieved July , 2014, from <http://cihanuzuncarsilibaysal.blogspot.com.tr/2012/08/kentsel-donusum-soyleminin-gizledigi.html>
8. Cinmen, I. (2011, November 2). "Kentsel Dönüşüm Depremle Meşrulaştırılıyor". . Retrieved July , 2014, from <http://www.bianet.org/bianet/cevre/133812-kentsel-donusum-depremler-mesrulashtiriliyor>
9. Hurricane Wilma. (n.d.). . Retrieved July , 2014, from <http://www.cubahurricanes.org/hurricane-wilma-info.php>
10. Uzunçarşılı Baysal, C. (2011, November 10). Mahalle Yıkımlarını İnşa Etmek. . Retrieved July , 2014, from <http://yesilgazete.org/blog/2011/11/10/mahalle-yikimlarini-insa-etmek-cihan-uzuncarsili-baysal/>